Turkish Studies
Language and Literature
Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1013-1022
DOI: 10.29228/TurkishStudies.23331
ISSN: 2667-5641
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL BALKAN UNIVERSITY
EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş: 14.06.2019 ***Accepted/Kabul:*** 10.09.2019

Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (22.07.2019)-Referee 2 (23.07.2019)

This article was checked by iThenticate.

KIPÇAK TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ "MUSANIŊ İLK KİTABI"NDA OĞUZCA UNSURLAR

Döne ARSLAN[*]

ÖZ

Tarih boyunca Kıpçaklar çok geniş bir coğrafyada yaşamışlar, ancak siyasi bir birlik oluşturamamışlardır. Siyasi bir birlik kuramamaları merkezi bir devlet kurmalarını engellemiştir. Bunun sebebi ise çok geniş coğrafyalara yayılmaları ve göç etmeleridir. Bu göçler sonucunda Kıpçakların büyük bir kısmı Macaristan başta olmak üzere, Bulgaristan, Romanya, Rusya ve Gürcistan'da eski düşmanları olan bu Hristiyan halkların içine girerek onların içinde zamanla eriyerek kaybolmuşlardır.

Oğuz Türkçesi ise XIII. yüzyılda yazı dili haline gelmiştir. XIII. yüzyıl öncesi karanlık bir dönemdir. Oğuz Türkçesi yazı dili haline gelmeden önce de yazı dillerini etkilemiştir. Eski Türkçe döneminden itibaren incelenen eserlerde Oğuz Türkçesine ait unsurlara rastlanılmaktadır.

Çağdaş Kıpçak lehçelerinin temelini oluşturan Tarihi Kıpçak Türkçesi ile ilgili ilk bilgiyi Kaşgarlı Mahmud Divani Lügat-it Türk adlı eserinde vermektedir. Dikkat edilecek olursa Kaşgarlı bu önemli eserinde en kapsamlı olarak Oğuzlar ve Kıpçaklara yer vermiştir. Bu durum da Oğuz ve Kıpçak boylarının ciddi bir nüfusa sahip olmasından ve tarih sahnesinde etkin bir şekilde rol almalarından kaynaklıdır.

Makalenin giriş kısmında Kıpçak ve Oğuzlar hakkında bilgi verildikten sonra Kıpçak Türkçesi ve Oğuz Türkçesinin oluşum sürecine değinilmiştir. Daha sonra da çalışmanın asıl konusu olan dört büyük kitaptan Tevrat'ın birinci bölümü Yaratılış'ın 1819 tarihli çevirisi "Musanıŋ İlk Kitabı" hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Eserin çoğunlukla Kıpçak Türkçesi özellikleri taşımasının yanı sıra Oğuzca birtakım özelliklere de rastlanması eserin dil malzemesi olarak değerini açıkça

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, E-posta: darslan@kastamonu.edu.tr

ortaya koymaktadır. Son olarak metinde tespit edilen Oğuzca unsurlar metinden örneklerle sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıpçak, Oğuzca Unsurlar, Yaratılış

OGHUZ ELEMENTS IN " THE FIRST BOOK OF MOSES" WRITTEN IN KIPCHAK TURKISH

ABSTRACT

Throughout the history Kipchaks have lived on a very wide geography but they can't have created political alliance. So they can't have created a central state. The reason of this is that they have lived on a wide geography and always have immigrated. As a result of migrations, the majority of Kipchaks have dissappered by getting into Christian society in Bulgaria, Romania, Russia, Georgia and especially Hungary of which in history Kipchaks did war.

Oghuz Turkish have became writing language at 13th century. Before 13th century is a indeterminate period. Before Oghuz Turkish became writing language also have affected other wrinting languages. In works which study from Old Turkish Period are encountered elements that belong to Oghuz Turkish.

There is first information abouth Historical Kipchak Turkish that create basis of modern Kipchak Dialect in Diwan Lughat at-Turk by Mahmud ibn Hussayn ibn Muhammed al-Kashgari. This book includes extensively informations abouth Oghuzs and Kipchaks. The reason of this is that they have very crowded population and have influenced on history.

After the informations abouth Kipchak and Oghuz at the introdcution of the article, the formation process of Kipchak and Oghuz Turkish is menioned. After that, there is a brief information abouth "Musanıŋ İlk Kitabı" which is the translation of the Torah' 1918 date a first part 'genesis' and is main subject of this study. 'The First Book of Moses' is a very valuable work because it has largely features of Kipchak Turkish besides features of Oghuz Turkish. Finally, elements of Oghuz Turkish which identifiy in text are listed with examples from text.

STRUCTURED ABSTRACT

Throughout history, the Kipchaks have lived in a vast geography, but have not been able to form a political union. Their inability to form a political union prevented them from forming a central state. As a result of these migrations, most of the Kipchaks, especially Hungary, disappeared and melted in time by entering into these Christian peoples, their former enemies in Bulgaria, Romania, Russia and Georgia.

Oguz Turkish has become the language of writing in the 13th century. The 13th century is a dark period. Oghuz Turkish also influenced written languages before it became the language of writing. In the works examined since the Old Turkish period, elements belonging to Oghuz Turkish can be seen.

Kashgarli Mahmud gives the first information about the historical Kipchak Turkish which forms the basis of the contemporary Kipchak dialects in his book "Divani Lugat-it Turk".To be noted, Kashgarlı has included Oguzlar and Kipchaks as the most comprehensive in this important work. This is due to the fact that Oguz and Kipchak tribes have a serious population and play an active role in the history scene.

The first book of Musani, the source of the work, was typed by John Mitchell in the city of Astrakhan in 1819. There is no definite information about the translator of this work written in Kipchak Turkish.

The First Book of Musanıŋ, typified by John Mitchel at Astrakhan in 1819, is a translation of Creation, the first chapter of the Torah known as the Old Testament. Although it is not known exactly who the translation was made by, it is possible to think that it was translated by Charles Frayser when he examined the works and published books by Scottish missionaries of that period.

The work called "the first book of Moses" is written in Arabic letters and consists of fifty chapters with religious content in Kipchak Turkish features. Each sentence in the chapters is numbered within itself. It is a printed work consisting of 236 pages.

After giving information about Kipchak and Oguzlar in the introduction part of the article, the formation process of Kipchak Turkish and Oguz Turkish was mentioned. The first chapter of the Torah, the 1819 translation of “the First Book of Moses”, which is the main subject of the study, was given briefly. The fact that the work has mostly features of Kipchak Turkish, as well as some features of Oghuz language, clearly reveals the value of the work as a language material.

In the examination part of the study, oghuzic elements in the work called "The First Book of Moses" written in Kipchak Turkish were identified and listed with examples.

Although the work has characteristics of Kipchak Turkish, some oghuzic elements have also been identified in the work:

1. Melting of art and anterior palate g's at the end of multiple syllable words
2. Melting of the art and anterior palate g's at the beginning of the second and later syllables
3. Toning of some t-’s at the beginning
4. The d's between the teeth in the inner voice ” y” the being
5. The presence of toned d-’li forms of t-’li forms at the beginning of some appendices
6. Dropping some consonants in the Inner Sound state in a few words
7. Finding b-’li shapes in terms of b- / m- change in word heads
8. Finding the closed" ė " sound
9. Formation of "+ gA / kA" orientation in Old Turkish is "+(y)A"

10. The multiplicity of the condition mode with the attachment of the person 1 possessive person,

11. Although "-gIl" is introduced in the second person uniqueness conjugations of the imperative mode in other Turkic dialects, this conjugation is excised by the influence of Oguz language.

12. The use of both the past tense suffix heard and the adjective-verb suffix "-mIş"

13. The use of the words ḳapu 118/17, besle- 215/12, ṣaḳla - 059/10, eksil - 028/08, ėn - 205/09, baḳ - 052/04, aŋla- 039/07

14. The use the suffix "+ im" in the complementary conjugation of the first person pronoun

As it is known, in the text analysis, it is necessary to look at the material from different angles in order to determine which historical dialect the work belongs to. It can be misleading to see some traits in Oghuz and to look at it just to mean Oghuz. (Gülsevin, 2010, s. 73) Examined work; language features, vocabulary, etc. it is not wrong to say that the work was written in Kipchak Turkish due to the fact that the work was heavily influenced by the characteristics of a Kipchak Turkish. However, this does not indicate that this work will only bear the characteristics of Kipchak Turkish. Although it is a Kipchak Turkish text, it is noteworthy that the oghuzic elements are too numerous to be underestimated. Some of the oghuzic elements seen in the Kipchak dialects can be considered as a continuation of the old Turkic writing language, while another part of the 11. it has been included in Kipchak Turkish until the century. Furthermore, the fact that a word is used in Oghuz dialects does not prove that it is Oghuz. He may have joined Oguz later. The most important proof of this is that the Oguz migrated to the West by the 10th century and moved away from the written language in Central Asia. Of course, these migrations have caused the Oghuz people to communicate with other nations and to be unable to continue their writing language in part.

Turkologists have not yet reached a complete consensus on identifying oghuzian elements in non-Oghuz Turkic dialects. Some Turkologists have identified around 250 oguzian elements, while others think that this number is even less. In this study, the features of Oghuz in the work called "The First Book of Moses", written in Kipchak Turkish, which are considered to be oghuzian by Turkologists.

The Oghuz elements identified in the work are not only limited to phonetics and morphology, but are also encountered in words.

Keywords: Kipchak, Oghuz elements, Genesis

Giriş

I. Kıpçaklar

Kuman-Kıpçakların kökeni ve milliyeti meselesi uzun süredir bilginlerin dikkatini çekmektedir. Öyle ki bu Türk boyunun nasıl adlandırılacağı bile sorun oluşturmaktadır. (Sağol Yüksekkaya & Argunşah, 2013, s. 265) Kıpçakları Bizanslılar ve Latinler "Kumanos, Cumanus, Komani", Ruslar "Polovets Kıpçaki" (Ferganskiye), Almanlar ve diğer Batılı milletler "Falben, Valani, Pallidi",

Ermeniler “Khartes”, Macarlar “Kun” adlarıyla zikretmişlerdir. Bu adların ortak anlamı "sarı, sarımsı, solgun"dur. İslam kaynaklarında “Kıbcâk, Kıbşâk, Kıfçak”, Gürcü kaynaklarında “Kifşak, Hifşah” şekillerinde geçen kelimenin etimolojisi hakkında kesin bir sonuca varılamamıştır. Kıpçakların adının ilk defa geçtiği Rus yıllıklarında Türkmen, Peçenek ve Uzlarla aynı kavimden oldukları vurgulanmaktadır. (Uydu Yücel, 2002)

İsmini renkten aldığı ileri sürülen ve eski tarihleri karanlık olan Kumanlar 1017'de Kara-Kıtayların tazyiki ile batıya doğru göç ederek 1050'de doğu Avrupa'ya yerleşmiş bulunuyorlardı. Kumanlar, Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan, daha önce göç etmiş, Oğuz ve Peçenek Türk kabilelerini de içlerine alarak, Ruslarla, Bizanslıların kışkırtması ile Peçeneklerle ve Macarlarla mücadele ile geçen yarım asırlık bir zamandan sonra 1103'de Ruslara yenildiler. Bu yenilgiden sonra dağılan Kumanlar, yerlerini doğudan gelen yeni bir Türk kavmine, Kıpçaklara terk ettiler. Artık Kıpçak adı altında birleşen bu Türk kavimleri Avrupa'da Kuman adı ile anılmakta devam etmiştir. XII. asırdan beri Kuman ve Kıpçak adları aynı halkı göstermektedir. (Karamanlıoğlu, 1994, s. XVII)

Kıpçaklar geniş bir coğrafyada yaşamışlar, fakat siyasi bir birlik oluşturamamışlar ve merkezî bir devlet kuramamışlardır. (Sağol Yüksekkaya & Argunşah, 2013, s. 266) Bunda herhalde çok yayılmalarının etkisi olmuştur. Orta Asya'dan Tuna bölgelerine kadar yayılan (Rasonyi, 1939, s. 401-422) Kıpçakların Orta Asya'daki hâkimiyeti Cengiz'e kadar devam edebildiği gibi, yayıldıkları ve hâkim oldukları diğer bölgelerdeki hükümranlıklarına da Moğol akınları son vermiştir. XIII. asrın ortalarına doğru bu akınlar Kıpçakların daha da yayılıp dağılmasına sebep olmuş ve önemli bir kısmı Macaristan'da olmak üzere, Bulgaristan, Romanya, Rusya ve Gürcistan'da eski düşmanları olan bu memleket halklarının dinlerine (Hıristiyanlık) girerek ve onların içinde zamanla eriyerek, Türk dünyası içinde tamamen kaybolmuşlardır. Bugün Kıpçak adı "Deşt-i Kıpçak" vb. gibi eski coğrafî isimlerde ve Özbek, Kara-Kırgız vb. gibi Türk kavimlerinin birer kabilesinde kalmıştır. (Karamanlıoğlu, 1994, s. XVIII)

Türkçe yazılı kaynaklarda Kıpçak adına ilk defa 759 yılında Uygur İl İtmiş Bilge Kağan'ın Şine-Usu (Bayan Çor) yazıtında rastlamaktayız. Bu durumda Kıpçaklar, ya doğrudan doğruya Doğu Köktürklerinin kendileriydi yahut da Doğu Köktürkleriyle bir arayan bir Türk boyuydu. (Ercilasun, 2004, s. 359)

Reşidüddin *Câmiü't-Tevârîh* adlı eserinin "Türk boyları ve Oğuz Han'ın işleri" bölümünde, Kıpçaklara ismini veren ataları Kıpçak'ın adının Türkçe kobuk (kovuk)'tan geldiğini söylemektedir. (Golden, 2002, s. 224) Ebulgazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime*'de bu adlandırmayı tekrarlar. (Sağol Yüksekkaya & Argunşah, 2013, s. 265)

I.I. Kıpçak Türkçesi

Kıpçak Türkçesi, Batı Türkçesinin kuzey grubuna mensup olmasına rağmen asıl gelişmesi bir başka bölgede, güney grubunun yayıldığı sahanın da güneyinde Mısır ve Suriye’de meydana gelmiştir. Bunun sebebi, pek çok Kıpçak gencinin köle ve cariye olarak satılması suretiyle bilhassa XIII ve XIV. yüzyıllarda Ön Asya ve Mısır’a gelmiş olmasıdır. Türkmen, Altın Orda ve Hârizm’den gelen Türkler de bu bölgede önemli bir nüfusa sahipti. Bütün bu Türk boyları, zamanında kendi coğrafyalarında oluşturamadıkları devlet, medeniyet ve kültür merkezlerini yabancı bir muhitte oluşturmayı başarmışlardır. (Bilgin & Hacıeminoğlu, 2002)

Orta Türkçe döneminde Türk dilinin Batı kolunu Kuman-Kıpçak ve Oğuz boylarına mensup olan Türklerin lehçeleri meydana getirir. XIII. yüzyılda teşekkül eden ve değişik dil özellikleri gösteren yeni yazı dillerinin ortaya çıkışı, o zamanki yazı dili Karahanlı Türkçesi ile (Hâkâniye Türkçesi) farklı özelliklere sahip olan Oğuz ve Kıpçak gibi Türk boylarının batıya doğru göçleri ve farklı bölgelere yayılmasıyla daha da belirgin hale gelmiştir. Kıpçaklar uzun süre Türkmenlerle birlikte yaşadıklarından Kıpçak Türkçesi ile Türkmen Türkçesi arasında çok yakın ilişki vardır. Kıpçak Türkçesi hakkındaki en

eski bilgiler Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânü Lugāti't-Türk'ünde Oğuz Türkçesi ile birlikte geçer. Bu bilgilerden iki lehçenin birbirine benzediği anlaşılmaktadır. Bu lehçeleri konuşan gruplardan birinin zamanla kuzeye, diğerinin güneye göç ederek ayrı siyasî teşkilât ve sınırlarla birbirinden uzaklaşmaları iki lehçede bazı farkların meydana gelmesine yol açmıştır. Ancak Mısır'da bu iki Türk kavminin yeniden bir araya geldiği dönemlerden kalan dil yadigârlarında Türkmen ve Kıpçak Türkçesi özelliklerinin kesin olarak ayırt edilmesinde çeşitli güçlükler ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyıldan itibaren Suriye ve Mısır'da Memluk Kıpçakçası ile yazılan bu eserlerin dili tam bir birlik göstermez. Bazı eserler için yazarları "Türkçe, halis Türkçe, Kıpçakça, Türkmence" gibi tabirler kullanmışlardır. Bunlarla ne kastedildiği, aralarındaki farklılıkların ne olduğu tam olarak açıklanamamıştır. (Bilgin & Hacıeminoğlu, 2002, s. 422)

Tarihî Türk lehçeleri arasında en ilgi çekici lehçe Kıpçak Türkçesidir. Bu dil, birbirinden uzak iki coğrafyada kullanılmıştır. Kıpçak Türkçesi, bir taraftan 13 - 15. yüzyıllarda Altın Orda Devleti'nin içerisinde bugünkü Rusya, Ukrayna ve Kafkaslarda yaşayan Kıpçakların dili olmuş, burada İtalyan ve Almanlar tarafından yazılan Kodeks Kumanikus (Codex Cumanicus) adlı özel eseri oluşturmuş, diğer taraftan yine bu coğrafyada uzun asırlar Ermeni harfleriyle gelişmiş bir yazı dili meydana getirmiştir. Bir diğer taraftan da Müslüman Memluk Kıpçaklarının edebî dili olarak 13. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın başlarına kadar Mısır ve Suriye'de konuşma dili yanında yazı dili olarak devam etmiştir. Bu üç farklı topluluğun dili arasında kimi fonetik ve biçimsel farklılıklar bulunmaktadır. (Arslan, 2016) Kodeks Kumanikus ile Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi daha çok Hıristiyan dinine ait metinleri içermesi sebebiyle kelime hazinesi bakımından birbirine yaklaşırken Müslüman bir kültürün ürünü olan Memluk Kıpçak Türkçesinden ayrılırlar. Daha Kâşgarlı Mahmut'un Divanu Lügati't - Türk'te Kıpçak Türkçesine ait gösterdiği dil özellikleri, Memluk Kıpçak Türkçesinden ziyade kuzeyde yazılmış bu eserlerde bariz biçimde görülür. (Sağol Yüksekkaya & Argunşah, 2013, s. 271)

II. Oğuzlar

Oğuzlar ise, Türk dilinde en geniş alana ve nüfusa sahip olan gruptur. Sadece konuşma dili olan bazı diyalektler, XX. yüzyılın başlarında, Sovyetler Birliği döneminde ayrı ayrı yazı dilleri haline getirtilmişlerdir. XV. yüzyılda, şimdi yazı dili haline getirilmiş bu diyalektlerin edebî eserlerine rastlamıyoruz. XV. yüzyılda Doğu'da Çağatayca, Batı'da da Oğuzca kendi bölgelerindeki bütün Türk halklarının yazı dili durumunda idi. Başlangıcından XI. yüzyıla kadar ise, sadece tek bir kol halinde ortak yazı dilimiz vardı. Bu da, VIII. yüzyıldan kalan bengü taşları ile tanıdığımız Köktürkçedir. VIII. yüzyılda çok farklı diyalektleri konuşan Türk halkları olmasına rağmen, hepsinin anlayıp kullandığı bir ortak edebî yazı diline Köktürk devleti sahipti. Bu ortak yazı dili şekillenirken, elbette, o dönemdeki diyalektlerin de bazı özelliklerini de bünyesine almıştı. Gerek Oğuz, gerekse Kıpçak lehçelerinin bu ortak edebî yazı diline verdiği unsurlar bilim adamlarınca birer birer incelenmekte ve değerlendirilmektedir. (Korkmaz, 1972)

II. I. Oğuz Türkçesi

Oğuz lehçesinin ilk olarak XII. yüzyıldan sonra Anadolu sahasında bir edebî yazı dili olduğunu bilmekteyiz. Bu dönemden önceki Oğuzcayı ise, Oğuzca olarak yazılmış kaynaklardan izleyememekteyiz. Karanlık dönem diyebileceğimiz Eski Oğuzcanın özelliklerini, XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut Divanu Lügati't-Türk adlı eserinde bulmaktayız. (Korkmaz, 1972) Eski Türkçe yazı dili, Orta Asya'da Karahanlıcadan sonra Harezm ve Çağatay edebî yazı dilleri kanalıyla XX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Hangi unsurların Oğuzca olduğuna karar verebilmek, malzemeye çok yönlü bakmayı gerektirmektedir. Sadece Oğuzca'da görülen özelliklere Oğuzca'dır demek, her zaman doğruyu yansıtıyor değildir.

Orhun Abidelerinden itibaren bir diyalekt olan Oğuzcaya (Gülsevin, 1998, s. 12-18), Kâşgarlı Mahmud bizzat Dîvân'ında tanıklık etmektedir. Türkmen, Azerî, Anadolu, Kaşkay, Gagauz ve Güney Kırım Türkçesi batı lehçeleri içerisinde yer alır. Belli şartlar altında (kalgan> kalan) g sesi düşer, kelime başında ise bir müddet muhafaza edilir, (kelirim / gelirim). Bu Güney-Batı (Oğuz) grubunda bol-> ol- ve taġlıġ> daġlı / dağlı şekilleri vardır. Kelime kökündeki d/' ler (Çuvaş ve Bulgar Türkçesinde r/) hem Çağatay hem de Oğuz grubunda y/ olmuştur, (adak: ayak). Güneydoğuda olan Çağataycada taġ, güneybatıda olan Türkmencede daġ, Çağataycada kalġan, Türkmencede kalan şekilleri dikkat çeker. Periferik bir Türk dili lehçelerinden olan Yakutça (veya s-: s-s Türkçesi), Çuvaşça (veya s-: r-l Türkçesi) ayrı tutulursa Çağatayca ve Oğuzca asıl Türkçedir veya y-: z-ş Türkçesidir. Oğuzların soydaşları Ogurlar batı kollarını oluşturur. Onların dillerinde ise r / l sesleri egemendir. (Hazar, 2011, s. 31-63)

III. Kıpçak- Oğuz Etkileşimi

Kıpçak diyalektlerine Oğuzca özelliklerin girmesi ise çok daha başka farklılıklar gösterir. Doğudaki Kıpçak diyalektlerinde (Kazak, Karakalpak, Kırgız) görülen Oğuzca unsurların bir kısmı eski yazı dilinin devamı olan şekillerdir. Eski yazı dili döneminde bulunmayan bazı Oğuzca şekiller ise, muhtemelen XI. yüzyıla kadar bu Kıpçakların diline girmiş olabilir. (Gülsevin, 2010)

Örnek verecek olursak birinci teklik kişi zamirinin tamlayan hali ekini +Im olarak kullanması da XIII. yüzyıldan beri Oğuzca metinlerde izleyebildiğimiz bir durumdur. (Gülsevin, 2010, s. 61)

III. I. Musanıŋ İlk Kitabı

Musanıŋ ilk kitabı, 1819 yılında Astrahan şehrinde John Mitchell tarafından daktilo edilmiştir. Kıpçak Türkçesiyle yazılmış olan bu eserin çevirmeni hakkında kesin olarak bir bilgi bulunmamaktadır.

1819 yılında Astrahan'da John Mitchel tarafından daktilo edilen Musanıŋ İlk Kitabı adlı eser Eski Ahit olarak bilinen Tevrat'ın ilk bölümü olan Yaratılış'ın tercümesidir. Tercümenin kim tarafından yapıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, o dönem İskoç misyonerleri tarafından yapılan çalışmalar ve yayımlanan kitaplar incelendiğinde Charles Frayser tarafından tercüme edilmiş olduğunu düşünmek mümkündür. Garkavets'e göre birçok dini kitabı Türkçe - Tatarcaya çeviren H. Brunton ve onun çalışmalarını devam ettiren Charles Fraser, yerlilerin yazı geleneğini benimsemiştir. Fraser; Karayca, Astrahan ve Orenburg Kıpçakçasını öğrenerek Ali Bey'in Osmanlıca çevirisini temel almış ve yerlilerin yazı diline yakın Yaratılış eserini yani *Musanıŋ ilk kitabı* adlı eseri ortaya koymuştur. İncelenmiş olan Musanıŋ İlk Kitabı adlı tercümenin Ali Bey'in (Wojciech Bobowski) Osmanlıca tercümesi esas alınarak yapıldığı düşünülmektedir. Ali Bey'in (Wojciech Bobowski) Osmanlıca çevirisinde bulunan Arapça - Farsça kelimeler yerine daha çok Kıpçak söz varlığından kelimeler alınarak tercüme yapılmıştır. (Garkavets, 2013)

Eserin son sayfasında "Astraẖan şehrinde Yuḥanna Mitçilden başıldı. ʿİsa mesiḥniŋ yılında 1819" ifadesi bulunmaktadır.

Eserde toplam 2061 madde başı kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin çoğu Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerdir.

Musanıŋ İlk Kitabı adlı eser Arap harfleriyle yazılmış Kıpçak Türkçesi özellikleri taşıyan dini içerikli bir eser olup elli fasıldan oluşmaktadır. Fasıllardaki her cümle kendi içinde numaralandırılmıştır. 236 sayfadan oluşan matbu bir eserdir. Sayfalarda 21 - 23 arası satır bulunmaktadır. Satır başı ve paragraf yapılmıştır. Her sayfanın başında "Musanıŋ ilk kitabı" ibaresi bulunmaktadır. Her fasıl başında fasıl numarası belirtilmiştir. (Arslan, 2016)

Eserin ilk ve son sayfalarında "Natsionalnaya biblioteka imeni Ahmet-Zaki Velidi" (Ahmet-Zaki Velidi adındaki milli kütüphane) ve "Biblioteka Başkurdistan ....." mührü bulunmaktadır. (Garkavets, 2013)

III. II. Kıpçak Türkçesi ile Yazılmış "Musanıŋ İlk Kitabı" Adlı Eserde Tespit Edilen Oğuzca Unsurlar

Eser Kıpçak Türkçesi özellikleri taşısa da eserde birtakım Oğuzca unsurlar da tespit edilmiştir:

1. Birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan art ve ön damak g'lerinin erimesi

ḳuruġ > ḳuru 002/09, ṣarıġ > ṣarı 063/08, tirig > tiri 005/30, toluġ > tolu 182/22.

2. İkinci ve daha sonraki hecelerin başında bulunan art ve ön damak g'lerinin erimesi

yalġan 079/23 > yalan, emgek > emek 012/16.

3. Söz başındaki bir kısım t-'lerin tonlulaşması

düş > tüş 162/05, dolu > toluġ 049/10, derin > terin 009/21.

4. İç sesteki diş arası d'lerin y olması

ayaḳ > adaḳ 146/14.

5. Bazı eklerin başında bulunan t-'li biçimlerin tonlulaşmış d-'li biçimlerinin bulunması

et-di 006/03, et+dir 009/23, iş+den 231/20, bekçilik+de 176/03.

6. Birkaç kelimede iç ses durumundaki bazı ünsüzlerin düşmesi

er- > ė- 023/17, ḳurtul- > ḳutul- 143/30.

7. Sözcük başlarındaki b-/m- değişimi bakımından b-'li şekillerin bulunması

benim 137/43, biz 009/02, bu 006/04, bular 037/29.

8. Kapalı ė sesinin bulunması

ėki 003/16, ėŋ 085/06, ėrte 001/05, ėşek 081/05.

9. Eski Türkçedeki +gA / kA yönelme hâli ekinin +(y)A olması

siz+e 189/14, ḥaḳḳ+a 126/16.

10. Şart kipi, çokluk 1. kişinin iyelik kökenli kişi eki ile çekimlenmesi

kel-sek 075/13 (yalnızca bir örnekte)

11. Öteki Türk lehçelerinde emir kipinin 2. kişi teklik çekimlerinde -gIl getirildiği hâlde, bu çekimin Oğuzcanın etkisiyle eksiz olması

al 217/19, et 046/08, aşat 102/30.

12. Hem duyulan geçmiş zaman çekim eki hem de sıfat-fiil eki olarak -mIş ekinin kullanılması

aşa-mış 011/11, aç-mışdır 015/11, yırtıl-mışdır 167/33. (Öğrenilen geçmiş zaman eki)

çekil-miş siŋir.ni 143/32, yėdi yaḫşı bit-miş ve toluça başaḳ 180/07, ėŋ sayılın-mış mezārlarımızda 085/06, yėdi yaḫşı bit-miş ve toluça başaḳlarnı 180/07, alḳışlan-mışı 092/31, alḳışlan-mışı-sen 107/29, ḳozılan-mışlarından 014/04, çekil-miş siŋirni 143/32, doġ-muşuna 199/33, yėdi öŋki arıḳ ve kün doġusı yėlinden urul-muş başaḳlar 180/06, ḫoşca düzül-müş ve körkli yüzli 121/17 (Öğrenilen geçmiş zaman sıfatfiil eki)

13. *ḳapu 118/17, besle- 215/12, ṣaḳla - 059/10, eksil - 028/08, ėn - 205/09, baḳ - 052/04, aŋla- 039/07* kelimelerinin kulanılması.

14. Birinci kişi zamirinin tamlayan çekiminde +im ekinin kullanılması

benim 137/43, bizim 107/28.

Sonuç

Bilindiği gibi metin incelemelerinde üzerinde inceleme yapılan eserin hangi tarihi lehçeye ait olduğunu tespit edebilmek için malzemeye farklı açılardan bakmak gerekir. Bazı özellikleri Oğuzcada görüp buna bakarak sadece Oğuzca bir özellik demek yanıltıcı olabilir. (Gülsevin, 2010, s. 73) İncelenen eser dil özellikleri, kelime hazinesi vb. bakımından değerlendirildiğinde eserin bir Kıpçak Türkçesi özelliklerinin ağır basmasından ötürü Kıpçak Türkçesi ile yazılmış demek yanlış olmaz. Ancak bu durum bu eserin yalnızca Kıpçak Türkçesi özelliklerini taşıyacağını göstermez. Bir Kıpçak Türkçesi metni olmasına rağmen eserde Oğuzca unsurların azımsanmayacak kadar çok olması dikkat çekicidir. Kıpçak lehçelerinde görülen Oğuzca unsurların bir kısmı eski Türk yazı dilinin bir devamı olarak düşünülebilir, bir diğer kısmı ise 11. yüzyıla kadar Kıpçak Türkçesine dâhil olmuştur. Ayrıca bir kelimenin Oğuz lehçelerinde kullanılmış olması, o kelimenin Oğuzca olduğunu kanıtlamaz. Oğuzcaya sonradan dâhil olmuş olabilir. Bunun en önemli kanıtı da Oğuzların X. yüzyıl itibariyle batıya doğru göç ederek Orta Asya'daki yazı dilinden uzaklaşmalarıdır. Elbette ki bu göçler Oğuzların hem başka milletlerle iletişimde olmalarına ve kendi yazı dillerini kısmen de olsa devam ettirememelerine sebep olmuştur.

Türkologlar Oğuzca olmayan Türk lehçelerindeki Oğuzca unsurları tespit etme hususunda tam bir fikir birliği henüz sağlayamamışlardır. Bazı Türkologlar 250 civarında Oğuzca unsur tespit ederken bazıları da bu sayının daha da az olduğu düşüncesindedir. Bu çalışmada Kıpçak Türkçesi ile yazılmış olan Musanıŋ İlk Kitabı adlı eserdeki Oğuzca olduğu Türkologlarca kesin olarak kabul edilen Oğuzca özellikler ele alınmıştır.

Eserde tespit edilen Oğuzca unsurlar sadece ses ve şekil bilgisi ile sınırlı değildir, sözcüklerde de karşılaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Arslan, D. (2016). *Musanıŋ İlk Kitabı (İnceleme-Metin- Dizin- Tıpkıbasım).* Bişkek: Avrasya Press Yayınevi.

Bilgin, A., & Hacıeminoğlu, N. (2002). Kıpçak Türkçesi. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 422). Ankara: TÜrkiye Diyanet Vakfı.

Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi.* Ankara: Akçay Yayınları.

Garkavets, A. (2013). *Kıpçakskoe Evangelie V Privode Çarlza Freyzera.* Almatı.

Golden, P. (2002). *Türk Halkları Tarihine Giriş.* (O. Karatay, Çev.) Ankara: KaraM Yayınları.

Gülsevin, G. (1998). Köktürk Bengü Taşlarında Oğuzca Unsurlar. *Kardeş Ağızlar(Türk Lehçe ve Şiveleri Dergisi)* (7), 12-18.

Gülsevin, G. (2010, Volume 5/1 Winter). Oğuzca Olmayan Türk Lehçelerindeki Oğuzca Unsurlar ve Bunlara Teorik Bir Yaklaşım. *Turkish Studies* , 57-76.

Hazar, M. (2011). Çağatay Türkçesinde Oğuzca Özellikler ve Benserlikler. *JASSS* (VOLUME 4), 31-63.

Karamanlıoğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Rasonyi. (1939). Tuna Havzasında Kumanlar (11-12), s. 401-422.

Sağol Yüksekkaya, G., & Argunşah, M. (2013). *Tarihî Türk Lehçeleri, Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri.* İstanbul: Kesit Yayınları.

Uydu Yücel, M. (2002). Kıpçaklar. *İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, s. 420-421). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.